УДК: 929.6:7.078:94 (477)

Ярослав ТИНЧЕНКО*

Українські емігрантські ордени Богдана Великого та Святого архангела Михайла: справа рук меценатів-мрійників чи спецоперація ВУЧК?

У статті досліджується участь у заснуванні орденів Богдана Великого та Святого архангела Михайла співробітника ВУЧК–ГПУ УСРР Н. Горбанюка (Вогню).

Ключові слова: фалеристика, орден, Армія УНР, українська еміграція, гетьманський рух, ВУЧК, «Смерш».

У результаті проведення органами ЧК контррозвідувальної та агітаційної роботи з розкладання уенерівського підпілля 27 вересня 1921 р. до Подільської губЧК із покаянною заявою з'явився отаман Ничипір Романович Горбанюк (Вогонь). Уродже-

* *Тинченко Ярослав Юрійович* – історик, журналіст.

нець Немирівського повіту Подільської губернії, колишній офіцер російської армії та старшина Армії УНР, він навесні 1921 р. став співробітником Партизансько-повстанського штабу Юрка Тютюнника, що дислокувався в Польщі. Невдовзі Н. Горбанюк отримав призначення на посаду начальника штабу 6-го північного повстанського району Київщини під псевдонімом «Вогонь». Комендантом району був призначений отаман Яворський (Карий).

На початку травня 1921 р. Ничипір Горбанюк нелегально перетнув радянсько-польський кордон та 9 травня дістався додому – с. Федорівка на Поділлі. Через місяць до Н. Горбанюка прибув Яворський (Карий) і вони разом поїхали в Київську губернію. Але, попрацювавши два тижні, повстанські керівники почали конфліктувати через суттєві розбіжності в поглядах на перспективи проведення підпільної роботи. Відтак Н. Горбанюк повернувся на Поділля і вступив до повстанського загону Артема Онищука, що підпорядковувався Партизансько-повстанському штабу. Утім, завербований Подільською губЧК А. Онищук докладав усіляких зусиль, аби зганьбити повстанський рух. Сварка з Яворським, деструктивна діяльність Онищука та спілкування з окремими селянами – таємними інформаторами ЧК – привели Н. Горбанюка (Вогня) до думки здатися радянській владі. В автобіографії, складеній 1 жовтня 1921 р., він писав (цитуємо мовою оригіналу. – *Я. Т.*):

> «Когда я прибыл домой от Карого, всё время жил дома, не имел никакой связи с ним, но с Артёмом виделся 2 раза и был у него в его отряде, один раз 2 дня. Насмотревшись на грабежи, я его предупреждал приостановить грабежи, он мне ответил, если он приостановит грабежи, то не будет отряда. В другой раз был 3 дня – это уже в последнее время и, в конце концов, убедившись, что всё это авантюра и что хорошего нет, а только плохое, я погнал от себя лошадь и ушёл, решив идти на амнистию, искупить свой грех честной борьбой, честным работником у соввласти. Я увидел, что действительно соввласть – есть власть рабочих и крестьян, власть бедного народа, бедного пролетариата и теперь буду сам бороться с бандитизмом и с теми, кто будет идти против соввласти, буду преданным борцом за соввласть – не жалеть своей жизни для доброго дела. Смерть аван-

тюристам и тем бандитам, которые не желают подчиниться соввласти – власти рабочих и крестьян, власти пролетариата!»[1].

Горбанюк-Вогонь почав віддано працювати на Подільський губернський відділ ЧК. Уже 2 жовтня 1921 р. він надав інформацію про деяких підпільників і повстанців – прихильників УНР. Зокрема, на підставі даних Н. Горбанюка 10 жовтня було заарештовано зв'язківця Партизансько-повстанського штабу Мамчура, який ішов до Яворського (Карого). За участі Н. Горбанюка 28 жовтня 1921 р. було влаштовано засідку на підрозділ повстанського отамана Пугача. Повстанці вчасно здогадалися про пастку, учинили збройний опір чекістам. Під час бою троє повстанців загинули, кілька потрапили в полон, решті вдалося втекти. За допомогою Н. Горбанюка-Вогня співробітникам ЧК удалося схилити окремих повстанців до співпраці[2].

Коли наприкінці жовтня 1921 р. на територію Подільської губернії прорвалася з-за кордону Подільська повстанська група на чолі з М. Палієм-Сидорянським (зі складу армії Ю. Тютюнника), Н. Горбанюк брав участь в її ліквідації. Зокрема, 2 листопада на нараді керівництва Подільської губЧК та амністованих отаманів він серед інших ухвалив резолюцію про недопущення селянського повстання в губернії, необхідність роз'яснення місцевим мешканцям «авантюризму бандитизму», потрібність допомоги в розкритті підпільних організацій та розкладання їх зсередини[3]. Як заохочення за зразкову роботу щодо «боротьби з бандитизмом» Ничипорові Горбанюкові було відведено невеликий розділ у збірнику, присвяченому діяльності Подільської губЧК[4].

У 1922 р. Н. Горбанюк-Вогонь продовжував чекістську роботу з розкладання залишків українського підпілля. Після цього інформація про нього в розсекречених документах органів дер-

---

[1] Год работы: Сборник статей и материалов о деятельности Подгубчека за 1921 год. – Винница, 1922. – С. 171.

[2] Там же. – С. 124–131.

[3] Там же. – С. 37–38.

[4] Там же. – С. 166–171.

жавної безпеки зникла. Проте у другій половині 1920-х рр. під прізвищем Вогонь-Горбанюк він з'явився серед української еміграції у Празі, ставши довіреною особою Івана Полтавця-Остряниці – колишнього генерального осавула вільного козацтва України та очільника Української Держави гетьмана П. Скоропадського. У січні 1923 р. в Мюнхені І. Полтавець-Остряниця проголосив себе гетьманом українського козацтва та повідомив про створення Українського національного козацького об'єднання. У 1926 р. він вирішив, що попередніх титулів замало, нарікши себе гетьманом усієї України обох боків Дніпра. Офіційним представником І. Полтавця-Остряниці у Празі незабаром став саме Ничипір Вогонь-Горбанюк[5].

У чому ж полягала його діяльність у столиці Чехословаччини? Адже І. Полтавець-Остряниця був одіозною постаттю серед української еміграції та практично не мав прихильників у цій країні. Як свідчать мемуаристи, Н. Горбанюк займався нагородженням орденами І. Полтавця-Остряниці. Ось що згадував один із найвизначніших знавців української фалеристики, старшина Армії УНР, автор проектів державних нагород Микола Битинський:

> «Друга, не менш спритна, група авантурників у тій же Празі створила певний ґрунт прихильників гетьманського руху, головою якого об'явив себе такий ніби повстанець де-Вогонь-Горбанюк. Та група теж витворила свій "орден Булави", принаймні, – декляративно – для тих, що спричиниться до відновлення монархічної держави. Поскільки відомо, ці майстри працювали більш серед наївних чеських міщан, затягаючи їх до своєї "політичної" акції обіцянками різних високих становищ в Україні включно до "міністерських портфелів". А тим часом "нагороджували" простодухих честолюбців отією ж "державною" нагородою – орденом Булави, тимчасово лише уділювано їм розкішну грамоту, виготовлену за їхні ж гроші, ніби позичені на українську державну акцію»[6].

---

[5] Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБ України), ф. 6, спр. 69865-фп, арк. 68.

[6] *Битинський М.* Українські військові відзнаки // Вісті комбатанта. Ч. 2. – Нью-Йорк, 1968. – С. 45.

М. Битинський згадував ще про одну «гетьманську організацію» орієнтації І. Полтавця-Остряниці, яка нагороджувала Козацьким хрестом. Представником її у Празі М. Битинський називав «підполковника Х.», який

> «на власні гроші також спорудив наперед розкішну грамоту до згаданого гетьманського хреста й уділював її охочим попишатися порожніми цяцьками, звичайно, також за певні жертви-заслуги»[7].

Микола Битинський помилявся: орден Булави, він же орден Богдана Хмельницького, він же Козацький хрест – це одна й та сама нагорода, заснована Іваном Полтавцем-Остряницею. Офіційним представником останнього у Празі був Н. Вогонь-Горбанюк, а жертводавцем – «підполковник Х.» (Борис Сухоручко-Хословський).

Підполковник Б. Сухоручко-Хословський – це надзвичайно цікавий персонаж української військової еміграції. Він – один із небагатьох, хто за межами Батьківщини став надзвичайно заможною людиною. 27 травня 1945 р. у Празі Б. Сухоручка-Хословського заарештували співробітники «Смерш», відтак із його архівно-кримінальної справи ми дізнаємося багато цікавих подробиць біографії.

Згідно з власними свідченнями Б. Сухоручка-Хословського, він походив із селянської родини хут. Верх Борзненського повіту Чернігівської губернії. Закінчив технічне училище, у роки Першої світової війни отримав чин поручика російської армії. Був учасником 2-го Всеукраїнського військового з'їзду та служив в Армії УНР. Зокрема, під час Першого Зимового походу 6 грудня 1919 – 6 травня 1920 рр. очолював курінь у складі Збірної Київської дивізії генерала Ю. Тютюнника. 23 вересня 1920 р. в бою з червоними Б. Сухоручко-Хословський був важко поранений і тривалий час лікувався у Варшаві та Празі.

За службу в Армії УНР він був підвищений до чину підполковника, а за участь у Зимовому поході нагороджений Залізним хрестом «За Зимовий похід і бої». У Чехословаччині 1923 р. закінчив Вищу школу консульської та дипломатичної служби,

---

[7] *Битинський М.* Українські військові відзнаки. – С. 46.

Борис Сухоручко-Хословський, 1945 р.
Фото з архівно-слідчої справи. З фондів ГДА СБ України.

у 1924 р. – філософський факультет Карлового університету, був аспірантом в Українській господарській академії у Подебрадах. Із 1926 р. Б. Сухоручко-Хословський працював шефом із виробництва рекламних фільмів фірми «Віра-Фільм», 1928 р. був організатором, режисером та власником кіностудії «Меркур-Фільм», що спеціалізувалася на виробництві рекламних стрічок. Фірма Б. Сухоручка-Хословського також займалася випуском художніх кінофільмів, зокрема у 1930-х рр. допомагала французькій кінокомпанії в екранізації «Тараса Бульби» (зйомки проходили під Будапештом). «Меркур-Фільм» брав участь у кінофестивалях у Венеції та влаштовував кінопрокат іноземних картин, зокрема радянських, на території Чехословаччини. Відтак Б. Сухоручко-Хословський уважався одним із чільних діячів європейської кіноіндустрії 1930-х рр., був надзвичайно заможною людиною, мав кілька розкішних авто, на яких мандрував із родиною європейськими країнами[8].

[8] ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69865-фп, арк. 79–126.

Незважаючи на те, що 1932 р. Б. Сухоручко-Хословський отримав чехословацьке громадянство, він залишався щирим прихильником «української справи». Як свідчив на допитах один із заарештованих у 1945 р. празьких українців (мовою оригіналу. – *Я. Т.*):

> «Сухоручко-Хословский выступал всегда в роли ярого украинца, бывшего активного борца за самостоятельность Украины. На груди он всегда носил крест – награду за "Зимовый поход 1920 года", чем всегда гордился»[9].

Згідно зі свідченнями очевидців, Б. Сухоручко-Хословський вагомо фінансував українську громаду у Чехословаччині, а також допомагав коштами колишньому командувачеві Армії УНР Михайлові Омеляновичу-Павленку та останньому командирові 4-ї Київської дивізії генералові Андрієві Вовку.

В архівно-кримінальній справі Б. Сухоручка-Хословського ані слова немає про нагороди від І. Полтавця-Остряниці та роль підполковника у цій справі. Проте в конверті з речовими доказами по справі зберігся «Універсал» від 31 березня 1928 р. за підписом «начальника Генеральної канцелярії гетьмана України» та «генерала» Н. Горбанюка про нагородження Б. Сухоручка-Хословського від імені І. Полтавця-Остряниці «орденом Гетьмана Богдана Великого ІІІ рангу».

Із малюнку самого ордена не важко здогадатися, що він також звався і «орденом Булави» (адже мав дві булави, а посередині – літеру «Б»), і «Козацьким хрестом» (адже був у вигляді хреста). Тобто саме про ці ордени йшлося у статті М. Битинського. Але чому її автор помилився та на підставі однієї нагороди (грамоти) твердив про дві?

Пояснення цьому також знаходимо в архівно-кримінальній справі заарештованих у 1945 р. «празьких українців». Зокрема, Б. Сухоручко-Хословський зазначав на допитах, що М. Битинський у Празі очолював групу колишніх вояків Армії УНР, котра вороже ставилася до гетьманців. Крім того, за словами Б. Сухоручка-Хословського, у 1942 р. М. Битинський співпрацював з окупаційними органами та публікувався в газетах для військо-

---

[9] ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69865-фп, арк. 171.

Універсал.

Ми Гетьман усієї України обох боків Дніпра та військ козацьких; Універсалом сим Нашим ознайомлюємо, що Генерал Сухоручко-Хословський за оказану ним хоробрість в час визвольної боротьби за Україну в 1919-21 рр. нагороджується нашим орденом Гетьмана Богдана Великого III-го рангу.

Дан року Божого 1928, місяця березня, дня 31-го

Нач. Генер. Канц. Гетьмана України:-

Генерал

Грамота на орден Богдана Великого III ступеня
на ім'я Бориса Сухоручка-Хословського з його архівно-слідчої справи.
З фондів ГДА СБ України.

вополонених Червоної армії – українців[10]. З іншого боку, ветерани Армії УНР, заарештовані у Празі в 1945 р., наприклад Микола

[10] ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69865-фп, арк. 62.

Росіневич, під час допитів характеризували Б. Сухоручка-Хословського «спритним ділком». Відтак, оскільки середовище ветеранів Армії УНР та невеличка групка гетьманців орієнтації І. Полтавця-Остряниці не спілкувалися поміж собою, М. Битинський знав про «витівки» останніх щодо нагороджень лише на підставі чуток.

Для Б. Сухоручка-Хословського прихід до влади в Німеччині А. Гітлера став початком серйозних проблем. У 1933 р. його покровитель І. Полтавець-Остряниця був заарештований та ув'язнений на 6 місяців до концтабору. Звільнився лише після того, як дав письмову обіцянку не займатися політичною діяльністю[11].

Сам Борис Сухоручко-Хословський також постраждав від нацистів. Коли в 1938 р. німецька армія без бою зайняла Чехословаччину, його фірма була закрита. У 1940 р., після окупації Франції, співробітники ґестапо знайшли в архіві французької розвідки довідку на Б. Сухоручка-Хословського від 16 липня 1926 р. Із документа випливало, що, по-перше, він працював на французьку розвідку, а по-друге, насправді був євреєм на прізвище Захловський (Сахловський)[12]. Напевно, саме ці обставини спричинилися до його трьох арештів ґестапо протягом 1941–1942 рр.

У звільненні Б. Сухоручка-Хословського не останню роль відіграв Н. Горбанюк. Як свідчив він пізніше на допитах у «Смерш», після приходу німців до Праги Н. Вогонь-Горбанюк почав працювати у СД, де був головним інформатором у секторі української та російської еміграції на території Чехословаччини[13]. Неважко здогадатися, що від такої особи, як Н. Горбанюк, відтепер залежало життя не тільки Бориса Сухоручка-Хословського, а ще його дружини та двох дітей. Очевидно, він був гідний виконувати будь-які доручення цього агента СД.

Про подальшу співпрацю з Н. Вогнем-Горбанюком Б. Сухоручко-Хословський у власноручних свідченнях 1945–1946 рр.

---

[11] ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69865-фп, арк. 69–70.

[12] Там само, арк. 221.

[13] Там само, арк. 69, 152.

нічого не писав. 1 липня 1946 р. його було засуджено до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Станом на 10 березня 1955 р. перебував в ув'язненні в Дубровлаґу[14]. По звільненні в 1956 р. як чехословацький громадянин Борис Сухоручко-Хословський повернувся до Чехословаччини[15].

Історія з нагородами отримала продовження 1958 р. в Мюнхені, де загадковим чином з'явився Ничипір Вогонь-Горбанюк. Він організував журнал «вільних козаків» «Русалка», перший номер якого незабаром з'явився друком. Із Мюнхена до Нью-Йорка – на ім'я президента УНР в екзилі Степана Витвицького – Н. Горбанюк надіслав два листи. Він поінформував про заснування в 1941 р. у Празі ордена Святого архангела Михайла «Базар–359–1921» – на честь учасників Другого Зимового походу. Цікаво, що в листах на ім'я С. Витвицького, датованих 13 березня та 20 квітня 1958 р., Н. Вогонь-Горбанюк іменував себе «головою орденської ради» зазначеної нагороди та «наказним отаманом українського вільного козацтва».

У надзвичайно пафосному листі від 13 березня 1958 р. Н. Горбанюк подав свій варіант історії створення ордена Святого архангела Михайла. Так, серед іншого він писав:

> «Щоб відзначити боротьбу й трагедію під Базаром, що сталася 21 листопада 1921 року Божого, з ініціятиви учасників походу та учасників Української повстаньчої армії, яка своїми бойовими діями й чинами приналежна до Другого Зимового походу (1921), – усталений та ухвалений вищезгаданий орден для всіх тих, що полягали за волю й славу України у боротьбі ,відділи, загони й групи, керуючі відважними синами свого народу отаманами: Карий, Вогонь, Заболотний, Лихо, Біда, Орел, Богун, Орлик, Пугач, Гонта, Сокира, Шепель, Вовк, Ребро, Степовий, Зелений, переводяче непосильну битву на Правобережній Україні, й майже всі відпочивають у вічному відпочинку, дивляться з висот Бога, як переводиться у життя визволення Батьківщини»[16].

---

[14] ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69865-фп, арк. 249.

[15] *Прохода В.* Записки непокірливого. – Новий Ульм, 1972. – Кн. II. – С. 354.

[16] *Рудиченко А.*, *Тинченко Я.* Награды и знаки национальных армий и правительств. Украина. Белоруссия. Литва. – К., 2011. – С. 92.

Символічно, що список отаманів відкривав Карий (Яворський) – колишній керівник Н. Вогню-Горбанюка, зраджений ним, заарештований ЧК у квітні 1922 р. та засуджений до страти 31 серпня того ж року[17]. Другим Ничипір Горбанюк поставив себе, третім – отамана Заболотного, якого заарештувала Подільська губЧК (не виключено, що за участі Н. Вогню-Горбанюка), але який згодом утік з ув'язнення. Четвертий – отаман Лихо (Вікул) – загиблий у чекістській засідці, яку організував саме Н. Горбанюк. П'ятий – Біда (Хилюк) – був схоплений подільськими чекістами за допомогою Н. Горбанюка та потім переданий до Київської губЧК. Завершав цей список отаман Зелений, який загинув ще 1919 р.

Подробиць заснування ордена Н. Вогонь-Горбанюк не оприлюднив. Написав лише, що сталося це у Празі 21 листопада 1941 р. за участі генералів М. Омеляновича-Павленка, В. Петріва, В. Трутенка, прем'єр-міністра уряду УНР І. Мазепи, уенерівських міністрів Б. Мартоса, А. Яковліва, С. Сірополка, І. Паливоди, міністра гетьманського уряду Д. Дорошенка, колишніх членів Директорії А. Андрієвського, А. Макаренка, послів парламентів М. Славінського та П. Феденка, секретаря місії УНР професора Бочковського. Були також присутні учасники Першого та Другого Зимових походів (за словами Н. Горбанюка) старшини Прохода, Климач, Палій, Сухоручко, Горбанюк, Тобілевич, Мелешко, Пасічник, Скидан, Кульчицький, Росіневич, Антончук, Безсонів, Насонів, Білоус, Зленко та юнак Сірополко.

Про виготовлення ордена та подальшу його історію Н. Вогонь-Горбанюк повідомляв С. Витвицькому:

> «Виконання самого ордену було доручено проф. Д. Дорошенку і др. Сухоручку під прямим доглядом командарма ген. М. Омеляновича-Павленка, які були допомічними у виробленні статуту ордена із др. Зоц-Кравченком з геральдичної комісії старих довоєнних часів, козака з Полтавщини. Допомагав йому полк. Павло Крицький і проф. Д. Антонович.
>
> Статут ордена існує, як існує самий орден. Все знаходиться сховане на території ЧСР. До усталення ордена надана повна

[17] ГДА СБ України, ф. 6, спр. 75144-фп, т. 2, арк. 120.

згода полк. Степана Лисогора враз з своїми старшинами й козаками, перебуваючими у Каліші, згідно постанови та протоколу учасників Другого Зимового походу на Україну. Усталення ордена припало 20-річчя у часі війни та, зокрема, неприхильності чужинців до такого акту, що примушувало ініціяторів та учасників бути обережними, до кінця самої війни 1945 року.

Здебільше, учасники як Другого Зимового походу, що були ще живими, повмирали, або побиті ворогом, чи у засланні до Воркути й не можуть самі безпосередньо висказатися у справі ордена у 40-річчя відновлення Збройних сил, щоб цей орден знайшов своє затвердження враз з іншими орденами.

Після ухвалення ордена у 1941 році, виконувалось головування кождорічно учасником тих подій. Було їх 7 приналежних з черги перебуваючих у Празі: Палій, Сухоручко, Горбанюк, Тобилевич, Білоус, Климач і Плітас. Припала доля на головування у 1945 році мені, що виконується мною досьогодня тому, що немає у вільному світу принаявних учасників при усталенню ордена Св. архангела Михаїла. Ба навіть й сліду б не залишилося, бо, як пригадується, у повищій справі ордена велася переписка з тоді же полковником, а сьогодні генералом М. Садовським, перебуваючим чи у Варшаві, чи у Кракові як голова Воєнного українського т-ва, архіви якого майже пропали.

У минулому році пощастило відповідними утаємничими зносинами віднайти зв'язок з одним учасником цього акту, що перебуває за залізною занавіссю. Отримане пояснення у цій справі. Зокрема, надіслано два папірових блянки, на яких відбитий орден. Статуту неможна дістати з тактичних міркувань та місцевих обставин. Також вже готового ордена неможна сюди спровадити. Цими днями пощастило дістати знову 2 блянки, з них на одному надсилається привітання Президенту УНР др. С. Витвицькому, а другий блянок полишається у мене у архіві. Такій блянок має у себе військовий міністр ген. А. Вовк й Українській національний музей в Каліфорнії (Америка), з тих, що були додані у минулому році»[18].

Лист закінчувався автобіографією Н. Горбанюка, в якій він стверджував, що протягом 1919–1920 рр. брав участь у парти-

[18] *Рудиченко А.*, *Тинченко Я.* Награды и знаки национальных армий и правительств... – С. 92–93.

занській боротьбі, потому служив в охороні Головного отамана С. Петлюри, а з березня по грудень 1921 р. виконував обов'язки начальника штабу Північної групи партизансько-повстанської армії отамана Карого-Яворського, який, начебто, був «полягшим на полі слави враз зі своїм штабом у восені 1923 року».

Уважний аналіз листа Ничипора Горбанюка дає всі підстави стверджувати, що він подавав недостовірні дані. В архівах зберігся список старшин охорони Головного отамана в 1920–1921 рр. Прізвище Н. Горбанюка там відсутнє[19]. Далі, як уже згадувалося, він розійшовся з Яворським ще влітку 1921 р., той був схоплений та страчений органами ЧК (а не загинув «на полі слави») у серпні 1922 р.

Серед осіб, яких Н. Горбанюк навів у списку учасників зборів із заснування ордена Святого архангела Михайла, до 1958 р. майже всі померли або були заарештовані співробітниками «Смерш». Напевно, розрахунок будувався саме на тому, що Н. Горбанюка ніхто не зможе викрити, адже він апелював до авторитету людей, декотрі з яких насправді не могли брати участь у заході з заснування ордена. Так, колишні члени Директорії А. Андрієвський та А. Макаренко після загибелі С. Петлюри оголосили себе правонаступниками державного центру УНР. Своєю чергою, президент УНР в еміграції Андрій Левицький та його оточення виступили категорично проти «цих самозванів». Відтак згадані в листі прем'єр-міністр уряду УНР в еміграції І. Мазепа, міністри Мартос, Яковлів, Сірополко, Паливода принципово не мали нічого спільного з Андрієвським та Макаренком та не могли брати участь в одному заході з ними.

Серед «учасників Першого та Другого Зимових походів» Н. Горбанюк помилково називає підполковника Василя Проходу, який не брав участі у жодному з походів та, крім того, починаючи з 1941 р., працював у Німеччині.

Принциповою помилкою є згадка про Б. Сухоручка-Хословського серед учасників Другого Зимового походу, а відтак, за словами Н. Горбанюка – одного з голів орденської ради Святого

---

[19] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1078, оп. 2, спр. 219, арк. 95–96.

архангела Михайла. Б. Сухоручко-Хословський не брав участі у Другому Зимовому поході.

Складається враження, що переважну більшість прізвищ Н. Горбанюк запозичив з ювілейного видання «Зимовий похід», котре побачило світ у Празі 1940 р. У цій книзі було вміщене загальне фото учасників зібрання з нагоди 15-річчя Першого Зимового походу в 1934 р. Світлина мала підпис, і саме звідти більшість прізвищ могла перекочувати до списку Н. Горбанюка.

Н. Горбанюк помилявся ще й у тому, що був упевнений, начебто у «вільному світі» немає нікого з колишніх «празьких

Фотоґрафія зроблена підчас ювілейної ослави XV. р. виступу армії в Зимовий Похід. Між присутніми лицарі Залізного Хреста (л. з. х.) й учасники походу (уч. п.): 1. ґен. М. Омелянович-Павленко (л. з. х.), 2. ґен. В. Трутенко (л. з. х.), 3. підполк. д-р Сухоручко-Хословський (л. з. х.), 4. підполк. інж. Ю. Климач (л. з. х.), 5. поручн. інж. В. Бибік (уч. п.), 6. почесн. гість проф. Д. Дорошенко, 7. проф. Іс. Мазепа (уч. п.), 8. проф. П. Феденко (уч. п.), 9. поручн. д-р М. Пасічник (л. з. х.). В другому ряді (стоять): другий зліва старш. інж. В. Єна (уч. п.), 3. сотн. інж. Б. Насонів (л. з. х.), 4. сотн. інж. Іларій Сесь (л. з. х.), 5. старш. С. Туркот (л. з. х.), 6. інж. М. Зарицький (л. з. х.), 7. козак Чуприна, 8. інж. М. Киріевський (л. з. х.). В третьому ряді: перший зліва козак інж. Л. Сірополко (л. з. х.), орґанізатори свята: третій – голова Спілки українських воєн. інвалідів підполк. інж. Палій-Сидорянський, пятий – заступник голови д-р Ф. Мелешко.

Учасники урочистих зборів
з нагоди 15-ї річниці початку Першого Зимового походу, Прага, 1934 р.
Фото з видання «Зимовий похід», Прага, 1940 р.

українців». Натомість серед осіб, яких він згадував у листі, щонайменше двоє мешкали у США: лікар Олександр Плітас та колишній організатор повстанських загонів на Катеринославщині Фотій Мешелко. Вони могли викрити деструктивну діяльність Н. Горбанюка у Празі в 1930–1940-х рр.

Напевно, коли Н. Горбанюкові стало відомо про небажаних свідків, він улаштував своє зникнення. «Вісті Братства кол. вояків 1 УД УНА» – головне видання українських ветеранів у Німеччині – повідомляли:

> «25 вересня 1958 р. з Мюнхену зник Никифор Горбанюк – кол[ишній] отаман вільних повстанських відділів в Україні за часів перших збройних визвольних змагань. Горбанюк перебував ввесь час в Мюнхені і брав визначну участь в т.зв. русі вільних козаків та ще недавно був співпрацівником журналу вільних козаків "Русалка". Напрям цього журналу був виразно протиросійський і антибольшевицький, друге число якого мало б появитися в останніх днях вересня. Поліційні доходження вказують на те, що всі сліди ведуть до Праги і, можливо, Горбанюк є викрадений чеською розвідкою»[20].

Відтоді жодних даних про Ничипора Горбанюка ми не маємо.

Та чи дійсно існував орден Святого архангела Михайла та хто насправді його виготовив?

У вітчизняних архівах збереглося запрошення ради ордена Святого архангела Михайла на вечерю для вшанування пам'яті героїв, страчених у Базарі, яка мала відбутися 20 листопада 1942 р. у Празі, у Ґрюндкав'ярні Драґньовській. За голову ради це запрошення підписав підполковник Юрій Климач – учасник Першого та Другого Зимових походів. Його доля після 1945 р. невідома. Запрошення доводить, що орден таки існував. Малюнок відзнаки на обкладинці бланку збігається з малюнком, надісланим Н. Вогнем-Горбанюком Степанові Витвицькому в 1958 р.[21]

---

[20] Зник отаман Горбанюк // Вісті Братства кол. вояків 1 УД УНА. – Ч. 92. – Мюнхен, 1958. – С. 120.

[21] Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп. 1, спр. 385, арк. 21–22.

Ю. Климач та неодноразово згадуваний Б. Сухоручко-Хословський служили разом у 4-й Київській дивізії, товаришували. На згадуваній фотографії 1934 р., на якій зображено учасників 15-літнього ювілею початку Першого Зимового походу, Юрій Климач та Борис Сухоручко-Хословський сидять поруч. Отож, логічно припустити, що якщо підполковник Ю. Климач був головою орденської ради Святого архангела Михайла, то його товариш Б. Сухоручко-Хословський профінансував виготовлення відзнаки.

Можливо, зникнення Н. Горбанюка в Мюнхені 1958 р. якимось чином пов'язане з поверненням до Праги решток української еміграції, що з 1945 р. відбувала покарання в радянських концтаборах. Зокрема, з числа активних учасників Першого та Другого Зимових походів до чехословацької столиці повернулися: Борис Сухоручко-Хословський, Михайло Палій-Сидорянський та Микола Тобілевич. Один із цієї трійки, швидше за все Б. Сухоручко-Хословський, незабаром якимось чином почав листуватися зі своїми товаришами по Армії УНР, які в Канаді та США видавали часописи «Дороговказ» й «Тризуб». Зокрема, можливо, саме він повідомив про смерть Палія-Сидорянського та Тобілевича в 1963 та 1964 рр. Проте дата смерті Бориса Сухоручка-Хословського поки що залишається невідомою.

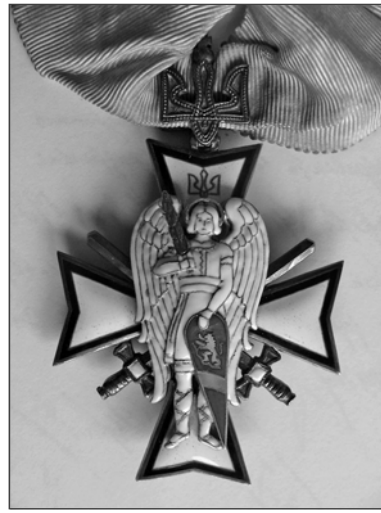

Шийний варіант
ордена Святого архангела Михайла.
З колекції
Олександра Мельника, Київ.

У 2000 р. на антикварному аукціоні «Rauch» у Відні було виставлено на продаж орден Святого архангела Михайла у двох варіантах: шийному та нагрудному. На орденах був штамп ювеліра, який їх виготовив: «КК» (що означає «Karnet&Kyseli, Prag»). Майстер, який ставив на своїх виробах цей знак, працював лише до 1945 р., а відтак можна при-

пустити, що ордени було зроблено саме під час Другої світової війни[22]. Шийний варіант придбав колекціонер з України Олександр Мельник, нагрудний – американський колекціонер українського походження Юрій Сас-Підлуський. Утім, як нагороди потрапили на віденський аукціон, де вони зберігалися до того часу та хто отримав за них гроші – залишається загадкою.

Ярослав Тинченко. **Украинские эмигрантские ордена Богдана Великого и Святого архангела Михаила: дело рук меценатов-мечтателей или спецоперация ВУЧК?**

В статье исследуется вопрос участия в учреждении орденов Богдана Великого и Святого архангела Михаила сотрудника ВУЧК–ГПУ УССР Н. Горбанюка (Огня).

Ключевые слова: фалеристика, орден, Армия УНР, украинская эмиграция, гетманское движение, ВУЧК, «Смерш».

Yaroslav Tinchenko. **Ukrainian emigrant orders of Bohdan Velykyi and Saint archangel Michel: was this the cause of Maecenas-dreamers or the special operation of VUChK?**

The article is investigated participation of N.Horbanyuk (Ohon), an officer of VUChK-GPU of the UkrSSR, in the establishment of orders of Bohdan Velykyi and Saint archangel Michel.

Key words: order, UNR Army, Ukrainian emerge, Hetman movement, VUChK, «Smersh».

[22] Auktionshaus H.D. Rauch GMBH Ordens Auktion. – № 436, 437. – Wien, 21. Juni 2000. – S. 84.